

CHO'LPON DRAMATURGIYASI: MILLIY UYG'ONISH VA OZODLIK
G'OYALARI IFODASI

Nemadillayeva Xurshida Nosirjon qizi

Namangan viloyati "Stanford" xususiy maktabi o'qituvchisi

Email: xurshidanemadillayeva571@gmail.com

Tel.: +99894 860 98 17

Annotatsiya: *mazkur tezisda o'zbek adabiyotining milliy uyg'onish davri vakili Abdulhamid Cho'lpon dramaturgiyasida ozodlik, milliy o'zlik va ma'naviy uyg'onish g'oyalarining badiiy talqini tahlil qilinadi. "Padarkush" va "Yorqinoy" asarlari asosida yozuvchining dramatik mahorati, konflikt yaratish uslubi, psixologik tahlil hamda Sharq va G'arb dramaturgik an'analari uyg'unlashtirish tamoyillari o'rganiladi. Tadqiqot natijalari Cho'lpon dramaturgiyasining o'zbek milliy tafakkuri va teatr san'ati taraqqiyotidagi o'rnini chuqur anglashga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Cho'lpon, dramaturgiya, milliy uyg'onish, ozodlik, realizm, ayol obrazi, ma'rifat, sahnaviylik, psixologik tahlil.*

Аннотация: *В данной тезисной работе анализируется художественная интерпретация идей свободы, национальной самобытности и духовного возрождения в драматургии представителя эпохи национального возрождения узбекской литературы Абдулахмида Чулпона. На основе произведений «Падаркуш» и «Ёркиной» рассматриваются драматическое мастерство писателя, методы создания конфликта, психологический анализ, а также принципы синтеза восточных и западных драматургических традиций. Результаты исследования способствуют глубокому пониманию роли драматургии Чулпона в развитии узбекского национального мышления и театрального искусства.*

Ключевые слова: *Чулпон, драматургия, национальное возрождение, свобода, реализм, женский образ, просвещение, сценичность, психологический анализ.*

Annotation: *This thesis analyzes the artistic interpretation of the ideas of freedom, national identity, and spiritual awakening in the dramaturgy of Abdulhamid Cholpon, a representative of the national renaissance period of Uzbek literature. Based on the plays "Padarkush" and "Yorqinoy", the study examines the writer's dramatic mastery, methods of creating conflict, psychological analysis, and the synthesis of Eastern and Western dramaturgical traditions. The research results contribute to a deeper understanding of Cholpon's dramaturgy and its role in the development of Uzbek national thought and theatrical art.*

Keywords: *Cholpon, dramaturgy, national awakening, freedom, realism, female image, enlightenment, theatricality, psychological analysis.*

Kirish. XX asr boshlarida o'zbek xalqining ma'naviy hayotida jadidchilik harakati tufayli yangi tafakkur shakllandi. Shu jarayonda Cho'lpon o'z dramatik asarlari orqali millatni uyg'onishga, jaholatdan qutulishga va ozodlik sari intilishga da'vat etdi. Adabiyotshunos I. G'afurov ta'kidlaganidek, "Cho'lpon ijodining markazida insonning erkin yashash orzusi, millatning uyg'onish istagi mujassamdir" (G'afurov I. Cho'lpon dramaturgiyasi va milliy ong evolyutsiyasi, Toshkent: Fan, 2012. – B. 45).

Cho'lpon dramaturgiyasining eng muhim xususiyatlaridan biri — milliy uyg'onish g'oyasining markaziy o'rinda turishidir. Uning "Padarkush" asarida adib xalqni jaholat va mustamlakachilik kishanlaridan ozod qilish zarurligini badiiy shaklda ko'rsatadi. Asarda otabola to'qnashuvi orqali eski dunyo bilan yangi zamon, bid'at bilan ma'rifat o'rtasidagi ziddiyat dramatik kuch bilan ifodalanadi. Adib bu orqali xalqni uyg'otuvchi ma'naviy signal beradi.

Cho'lpon o'zining "Padarkush" dramasi haqida yozganida shunday deydi: "Men xalqning ko'r-ko'rona itoatidan, jimligi va befarqligidan qo'rqaman. Sahna ularni uyg'otmog'i, o'ylatmog'i kerak." (Cho'lpon, Adabiyot va san'at haqida, 1926-yil). Bu fikr dramaturgning sahna san'atiga bo'lgan qarashlarini ifodalaydi: teatr — bu tomosha emas, ma'naviy uyg'otish vositasi. Ikkinchi tomondan, Cho'lpon dramaturgiyasida ozodlik g'oyasi nafaqat siyosiy, balki ruhiy ma'noda ham tahlil qilinadi.

Cho'lponning "Padarkush" dramasida eski va yangi dunyo o'rtasidagi qarama-qarshilik asosiy g'oyaviy markazni tashkil etadi. Asarda yozuvchi milliy uyg'onish jarayonini shaxslar taqdiri orqali ochib beradi. Ziyodulla obrazi orqali u jaholat va mutaassiblikni, Rustam obrazida esa yangi davr tafakkurini ko'rsatadi. Adabiyotshunos A. Sagdullayev ta'kidlaydi: "Cho'lpon o'z pyesalarida millatning uyg'onish jarayonini ijtimoiy ziddiyatlar orqali, xalq hayotining dramatik to'qnashuvlari vositasida badiylashtirgan" (Sagdullayev A. O'zbek adabiyotida milliy uyg'onish motivlari. Toshkent: Universitet, 2016. – B. 97).

Cho'lpon dramaturgiyasi insonning ruhiy ozodligi, ijtimoiy tenglik va ayol huquqlari masalasini ilgari suradi. "Yorqinoy" dramasida bosh qahramon Yorqinoy ayolning jamiyatdagi o'rnini qayta ko'rib chiqishga undaydi. Taniqli adabiyotshunos N. Karimova yozadi: "Cho'lpon 'Yorqinoy'da ayol ozodligini milliy ozodlik bilan bog'laydi. U ayol taqdirini jamiyatning umumiy erkinlik darajasi bilan o'lchaydi" (Karimova N. Cho'lpon dramaturgiyasi va ayol obrazi poetikasi. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018. – B. 64).

"Yorqinoy" asarida ayol obrazi orqali insonning ichki ozodlikka, o'zligini anglashga bo'lgan intilishi yoritiladi. Yorqinoy timsolida Cho'lpon milliy uyg'onishning eng muhim mezonini — ayolning erkin tafakkuri va ijtimoiy faolligini ilgari suradi.

Professor A. Rustamov ta'kidlaganidek: "Cho'lponning ayol obrazlari milliy uyg'onishning ichki ruhini, ma'naviy ozodlikni ifodalaydi." (Rustamov A. Cho'lpon dramaturgiyasi poetikasi. – Toshkent: Fan, 1998. – B. 72).

Cho'lponning dramaturgiyasi realizm va romantizm unsurlarini uyg'unlashtiradi. Unda ijtimoiy ziddiyatlar real hayot asosida tasvirlanadi, biroq yozuvchi bu ziddiyatlarga falsafiy, ma'naviy yechim izlaydi. Uning obrazlari ichki ruhiy kurashda shakllanadi, bu esa Cho'lpon

dramaturgiyasining psixologik tahlilga asoslanganligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, Cho'lpon Sharq dramaturgiyasi an'analarini G'arb sahna poetikasi bilan birlashtiradi. Uning pyesalarida sahnaviylik, dialoglarning tabiiyligi va dramatik ritmga e'tibor kuchlidir. Shu bois, Cho'lpon asarlari o'zbek teatr san'atining shakllanishida poydevor bo'lib xizmat qilgan.

Cho'lpon dramaturgiyasining o'ziga xos jihatlaridan biri — psixologik chuqurlikdir. Uning asarlarida har bir qahramonning ichki olami, ruhiy iztiroblari va kechinmalari nozik tahlil qilinadi. Adabiyotshunos Sh. Rizaev qayd etadi: "Cho'lponning dramatik uslubi — bu inson ruhiyatining sahnadagi ifodasi. U har bir personaj orqali xalq ruhini ochib beradi" (Rizaev Sh. O'zbek dramaturgiyasi taraqqiyot bosqichlari. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2020. – B. 112).

Cho'lpon tili — badiiy ifoda, xalqona so'z boyligi va lirizm uyg'unligidan iborat. Uning pyesalarida sahnaviy nutq hayotiy, ammo falsafiy teranlikka ega. Tadqiqotchi H. To'xliyev yozadi: "Cho'lpon dramaturgiyasida badiiy tilning go'zalligi bilan sahna nutqining tabiiyligi uyg'unlashadi. Bu esa o'zbek sahna madaniyatiga yangi bosqich olib kirdi" (To'xliyev H. Cho'lpon san'ati va o'zbek teatri. Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2014. – B. 78).

Xulosa. Cho'lpon dramaturgiyasi o'zbek milliy uyg'onish davri adabiyotining eng yuksak bosqichidir. Uning pyesalarida millat taqdiri, ozodlik, ma'rifat, ayol huquqi va insoniy qadriyatlar markaziy mavzuga aylangan. Cho'lpon milliy adabiyotda erkin fikr va ijtimoiy uyg'onish g'oyalarini dramatik janr orqali yuksak badiiy pog'onaga ko'tardi. Bugungi kunda ham Cho'lpon dramaturgiyasi o'z dolzarbligini yo'qotmagan, balki yangi davr o'zligini anglash jarayonida milliy tafakkur uchun bebaho manba bo'lib xizmat qilmoqda. Cho'lpon dramaturgiyasi o'zbek adabiy tafakkurining yangi bosqichini boshlab bergan hodisadir. Unda milliy uyg'onish, ozodlik, ma'rifat va inson erkinligi g'oyalari sahna vositasida badiiy ifodasini topgan. Adib dramaturgiyasi nafaqat o'z davri uchun, balki bugungi o'zbek jamiyati uchun ham dolzarb bo'lib, ma'naviy uyg'onishning badiiy timsoli sifatida qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cho'lpon A. Adabiyot va san'at haqida. – Toshkent, 1926.
2. G'afurov I. Cho'lpon dramaturgiyasi va milliy ong evolyutsiyasi. – Toshkent: Fan, 2012. – 132 b.
3. Sagdullayev A. O'zbek adabiyotida milliy uyg'onish motivlari. – Toshkent: Universitet, 2016. – 168 b.
4. Rustamov A. Cho'lpon dramaturgiyasi poetikasi. – Toshkent: Fan, 1998.
5. Karimova N. Cho'lpon drammatizmi va ayol obrazi poetikasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018. – 142 b.
6. Rizaev Sh. O'zbek dramaturgiyasi taraqqiyot bosqichlari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2020. – 210 b.
7. To'xliyev H. Cho'lpon san'ati va o'zbek teatri. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2014. – 156 b.

